

MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE KİT'A SAHANLIĞININ KAVRAMSAL YAPISINI ETKİLEYEN BİR KURUM DEĞİLDİR

Dr. Sertaç H. BAŞEREN (*)

Giriş

Kıt'a sahanlığında hak sahibi olmanın esaslarını, mesafe ilkesinde, münhasır ekonomik bölgeninkiyile (bundan sonra kısaca MEB olarak geçecektir) birleştirmek için iki gerekçe gösterilmektedir. Bunlardan ilki genel olarak sadeliği sağlamak ikincisi ise MEB'in tedricen gelişmesidir.

Bu çalışmamızda MEB'in tedrici gelişimi ve ortaya çıkışı nedeniyle kıt'a sahanlığına hak sahibi olmanın esasları ve sınırlandırma kriterlerinde bir değişiklik olmadığını ortaya koymaya çalışacağız. Bu iddia, ancak kavramın içinde doğup geliştiği koşulların incelenmesi ve bu koşulların bilgisi ışığında değerlendirilmesiyle ispat edilebilir. Bu da ister istemez konuyu tarihi açıdan da ele almayı gerektirir.

1. III. Deniz Hukuku Konferansı Öncesindeki Gelişmeler

Bilindiği gibi Truman Bildirisi (1) deniz alanları üzerinde diğer devletlerin de hak iddialarına yol açmıştır. Genel olarak ba-

(*) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü Öğretim Üyesi.

- (1) Presidential Proclamation, No 2667, *Department of State Bulletin*, (1945) s. 484-487. Bildiriyle ilgili değerlendirmeler için, diğerleri yanında, bkz. Hollick, A. L., "US Oceans Policy: The Truman Proclamation", 17 *Va J. Int'l L* (1976) s. 23; Watt, D. C., "First Step in the Enclosure of the Oceans", 3 *Mar. Pol.* (1979) s. 211; Borchard, E., "Resources of the Continental Shelf", 40 *AJIL* (1946) s. 53; Bingham, J. W., "The Continental Shelf and the Mar-

kıldığında bu iddialar açısından devletlerin farklı menfaatleri nedeniyle iki gruba ayrıldıkları görülür: Kıt'a sahanlığı geniş olan ve kıt'a sahanlığı dar ya da hiç olmayan devletler. Geniş sahanlıklı devletler deniz yatağı ve toprak altındaki, dar sahanlıklı devletler ise, önceleri daha çok su kütleisindeki kaynaklar üzerinde hak iddia etmişlerdir.

Latin Amerika Devletlerinin çoğu, eski kıt'a sahanlığı doktrinine (2) başvurarak hem deniz yatağı hem de üzerindeki su kütleisinde egemenlik iddiasında bulunmuş ve bu tezi, MEB kavramı kabul edilene kadar değişmez politikaları olarak korumuşlardır (3).

Bu bölgenin sınırını 200 mile çıkaran ilk ülke kıt'a sahanlığı dar olan Şili'dir (4). Bu devlet, daha çok, sahillerinin açıklarında bulunan Pasifik Okyanusunun zengin canlı kaynaklarıyla ilgileniyordu. Özellikle de balina avcılığının önemi büyüktü. Bu kaynakları koruma motivasyonu ile harekete geçen Şili 1939 Panama Bildirisi'ni (5) iyi bir başlangıç noktası kabul ederek "derinliği ne olursa olsun ... sahillerine bitişik bütün kıt'a sahanlığında ... ve derinliği ne olursa olsun bu sularda ya da altında bulunan doğal kaynakları ve her türlü hayatı korumak için, sahillerine bitişik denizler üzerinde (200 mil genişliğinde bir bölgede) ulusal egemenliğini ilân etti" (6).

ginal Belt", 40 *AJIL* (1946) s. 173; Vallat, F. A., "The Continental Shelf" 23 *BYIL* (1943) s. 333.

- (2) Sahildar devletin su kütleisinde de hak iddia etmesine elveren eski kıt'a sahanlığı anlayışı için bkz. Attard, D.J., *The Economic Zone In International Law*, Oxford 1987, s. 3-4; Gündüz, A., *The Concept Of The Continental Shelf In Its Historical Evolution (With Special Emphasis On Entitlement)*, İstanbul 1990, s. 16-19.
- (3) Attard, D. J., (op. cit.) s. 4; Gündüz, A., (op. cit.) s. 18.
- (4) Hollick, A. L., "The Origins of 200 Mile Offshore Zones", 71 *AJIL* (1977) s. 495.
- (5) Panama Cumhuriyeti'nin daveti üzerine Meksika, Ekvator, Küba, Kosta Rika, Peru, Paraguay, Uruguay, Honduras, Şili, Kolombiya, Venezuela, Arjantin, Guatemala, Panama, Nikaragua, Dominik Cumhuriyeti, Brezilya, ABD, Haiti ve El Salvador temsilcileri 23 Eylül - 3 Ekim 1939'da Panama City'de Amerikan Cumhuriyetleri Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısında bir araya gelmiş ve kabul ettikleri Nihai Senedin XIV. paragrafında Panama Bildirisini ilân etmişlerdir. Metin için bkz. 1 *Department of State Bulletin* (1939) s. 331-333; 34 *AJIL* (1940) *Supp.* s. 17.
- (6) 23 Haziran 1947 tarihli Şili Başkanlık Bildirisinin metni için bkz. UN Doc *ST/LEG/SER.B/1*, s. 6. Parantez içindeki kısım eklenmiştir.

200 mil mesafenin orijini olan Panama Bildirisinin, bu konularla bir ilgisi yoktu. Bildiri yalnızca II. Dünya Savaşı içinde savaşanların düşmanca faaliyetlerinin yasaklandığı 300-500 millik (7) bir güvenlik bölgesi (8) öngörüyordu. Bu haliyle sahildar devletin açık denizlerde 200 millik egemenlik iddiasına esas oluşturamazdı. Bu mümkün olsa bile, 200 mil genişliğin seçilmesine bir neden olmadığı gibi (9) 300 ya da 500 milin tercih edilmesine de bir engel yoktu. Böylece balina avcılığı endüstrisini korumak için 200 mil genişlik yanlış yorumlanan ve özünde ilgisiz olan bir esasa dayandırılıp (10) tamamen rastlantısal bir rakam olarak literatüre sokulmuş oldu.

Diğer yandan 23 Haziran 1947 tarihli Şili Bildirisinin asıl konusu, ülkesinin sahillerine bitişik kıt'a sahanlığının ya da deniz yatağı ve toprak altının Şili'ye aidiyeti olmayıp, bu, daha ziyade devletin deniz sahasındaki yetkisinin bir sonucu olarak mevzuya dahil olmuştur (11). Bildiride kıt'a sahanlığı terimi yalnızca deniz yatağı ya da deniz altı terimleri ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bunun dışında bir anlamı yoktur (12).

Şili Bildirisi açık denizlerin serbestisiyle ilgili uluslararası hukuk kurallarından saparak, açık denizin deniz yatağında ve su kütlesi üzerinde egemenlik ilân etmiştir (13). ABD ve İngiltere, yukarıda bahsedilen uluslararası hukuk ilkelerinin ihlali karşısında Bildiriyi protesto etmek ihtiyacını hissetmişlerdir (14).

-
- (7) Panama Bildirisindeki güvenlik bölgesinin genişliğini belirlemek ABD'nin sorumluluğundaydı.
 - (8) Bu bölge II. Dünya Savaşının çıkması üzerine ABD'nin insiyatifiyle tesis edilmiştir. Güvenlik bölgesi Kanada sularında hiç uygulanmadığı gibi ABD savaşan durumuna gelince fonksiyonunu yitirmiştir.
 - (9) Balina avcılığını koruyabilmesi için Şili'nin 25 millik bir bölge ilan etmesi yeterli olduğu halde fikrin savunulmasını kolaylaştırmak üzere Panama bildirisine dayanmak için 200 mil tercih edilmiştir.
 - (10) Hollick, A. L., (op. cit.) s. 498-499; Attard, D. J., (op. cit.) s. 5; Gündüz, A., (op. cit.) s. 33.
 - (11) Garcia-Amador, F. V., *The Exploitation And Conservation Of The Sources Of The Sea*, 1963, s. 99 (Gündüz, A., (op. cit.) s. 33'den naklen).
 - (12) Gündüz, A., (op. cit.) s. 33.
 - (13) Ibid, s. 32.
 - (14) UN Doc. ST/LEG/SER/B.1, s. 7.

Gene dar sahanlıklı devletlerden Peru (15) ve Ekvator (16) yaptıkları düzenlemelerle Şili'nin tutumunu izleyerek 200 millik bölgeler ilân etmişlerdir. Daha sonra bu üç devlet Santiago'da toplanarak Deniz Bölgelerine Dair Santiago Bildirisini (17) imzalamışlardır. Sahillerinin açıklarındaki deniz kaynaklarını münhasıran kontrol etmek isteyen bu devletler geleneksel uluslararası deniz hukuku kavramlarıyla bunu yapamayınca, tek taraflı tasarruflarıyla 200 mil mesafeye kadar olan alanlarda egemenlik ilân etmişlerdir. Bu tutumları için birbirlerinden destek arayan Şili, Peru ve Ekvator Santiago, Bildirisiyle daha önceki ulusal düzenlemelerini tekrar ederek birlikte hareket etmeye başladılar. Böylece özellikle deniz yatağıyla ilgilenen devletlerle, özellikle su kütlesiyle ilgilenen devletler arasında ilk gruplaşmalar ortaya çıktı.

Geniş sahanlıklı devletlerin karşı çıkmalarına rağmen dar sahanlıklı devletler sahillerine bitişik su kütlesi üzerinde, ya karasularını genişleterek ya da münhasır balıkçılık bölgeleri ilân ederek hâkimiyet kurmaya çalışmışlardır. Önceleri karasularını genişletme yolunda gelişmeler kaydedilirken sonraları münhasır balıkçılık bölgeleri ilân etmek ağırlık kazanmıştır. Zaman içinde karasularının en fazla 12 mile kadar genişletilmesine imkân tanınırken, su kütlesi üzerindeki hakların genişletilmesine karşı çıkanların çok önem verdiği seyrüsefer serbestisine zarar vermeyen 200 millik MEB ilan edilmesi kural haline gelmiştir.

Kıt'a sahanlığı kavramının gelişmesine neden olan asıl itici güç, oradaki kaynakların işletilebilmesini mümkün kılan teknolojik gelişmeler olmuştur. 1958 Sözleşmesi (18), bu durumu, kıt'a sahanlığını 200 m. derinlik ve işletilebilirlik esasında tarif ede-

- (15) Peru'nun kıt'a sahanlığı kuzeyde nisbeten geniş (75 mil kadar) güneyde ise dardır. Peru'nun 1 Ağustos 1947 tarih ve 781 sayılı Başkanlık Kararının metni için bkz. UN Doc. ST/LEG/SER/B.1, s. 16.
- (16) Ekvator'un Deniz Avcılığı ve Balıkçılık Kanunu (Karar No: 003, 22 Şubat 1951) metni için bkz. UN Doc. ST/LEG/SER/B.1, Add.1 (1952).
- (17) Metin için bkz. UN Doc. ST/LEG/SER/B/8, s. 41. Santiago Bildirisi 200 mil deniz alanı iddialarını destekleyen ilk uluslararası metin olmuştur.
- (18) 1958 Cenevre Kıt'a Sahanlığı Sözleşmesinin metni için bkz. 499 UNTS, s. 311.

rek (md. 1) yansıtmıştır. Teknolojik gelişmelerin daha büyük derinliklerde bulunan kaynakların da işletilmesini mümkün kılması, kıt'a sahanlığının dış sınırlarını netleştirmeyi kaçınılmaz bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu konuda özellikle dar sahanlıklı devletlerin sorunlarla karşılaştıklarını söylemek yerinde olacaktır. Geniş sahanlıklı devletler, sahip oldukları kıt'a sahanlığı alanlarını korumada çok hassas olmalarına rağmen, genişletme hususunda fazla menfaatleri olmadığından, pek istekli değillerdi. Bu devletlerin söz konusu tutumları kıt'a sahanlığı kavramının ilerde ortaya çıkacak olan MEB kavramı içinde eritilmeden ayrı bir kimlik olarak muhafaza edilmesi açısından önemlidir. Dar sahanlıklı devletlerin ise, su kütlesi üzerindeki iddiaları yanında, 1970'lerden itibaren deniz yatağı alanlarını da genişletmek istediklerine bir kez daha dikkat çekmekte yarar vardır. Çünkü, dar sahanlıklı devletlerin bu iki iddiasının temel unsurları birleşerek kaynak bölgesi kavramını yaratacak ve bu da Latin Amerika Devletlerinin liderliğinde III. Deniz Hukuku Konferansından MEB olarak çıkacak "miras denizi" (patrimonial sea) kavramını oluşturacaktır. Bu konferanstan önce devletlerin gruplar halinde bildiriler (19) yayınladıklarını biliyoruz, şimdi bahsimize konu gelişmeyi bunlardan bazılarını inceleyerek izlemeye devam edeceğiz.

a. 1970 Montevideo Bildirisi

Montevideo Konferansına (20) katılan dokuz devletten Arjantin, Brezilya ve Uruguay nisbeten geniş sahanlıklı devletlerdir

- (19) Diğerleri yanında Santiago Bildirisi, metin için bkz. dipnot 17; 200 Mil Deniz Alanlarında Egemenlik Bildirisine Ek 1954 Lima Andlaşması, metin için bkz. Nordquist, C. L., (ed. by) *New Directions In The Law Of The Sea, Documents*, New York 1973, s. 233; 1956 Ciudad Trujillo Konferansı, metin için bkz. Final-Act, Inter-American Specialized Conference on Conservation of Natural Resources: The Continental Shelf and Marine Waters, (Ciudad Trujillo, March 1956); 1970 Lima Bildirisi, metin için Bkz. UN Doc. A/AC. 138/28 ve UN Doc. ST/LEG/SER/B.16, s. 587; Afrika Birliği Örgütü 1973 Bildirisi, metin için bkz. UN Doc. A/AC. 138/89; Bu bildiriler hakkında bkz. Gündüz, A., (op. cit.) s. 44, 45 ve 176-180.
- (20) Latin Amerika devletleri 4-8 Mayıs 1970'de Montevideo'da bir Deniz Hukuku Konferansı toplamışlar ve sonunda Montevideo Deniz Hukuku Bildirisini kabul etmişlerdir. Metin için bkz. UN Doc. A/AC. 138/34; UN Doc. ST/LEG/SER/B.16, s. 586.

ve kıt'a sahanlıklarını 200 m derinlik ya da işletilebilirlik esasında tanımlamışlardır (21). Diğer altı devletin sahanlıkları ise dardır. Şili, Ekvator ve Peru 200 mil yetki sahası sağlayan 1952 Santiago Deklerasyonunu imzalamışlardır (22). Panama 200 mil karasuyu ve kıt'a sahanlığı ilân ederek Deklerasyonu tasvip etmiştir (23). El Salvador da sahillerine bitişik 200 mil genişliğindeki deniz alanlarını ülkesine dahil etmiştir (24). Nikaragua ise kıt'a sahanlığını jeolojik esasta tanımlamakla beraber, 200 mil balıkçılık bölgesi ilân etmiştir (25).

Bildiri, sahildevletinin: a) kıyılarına bitişik denizin, deniz yatağının ve toprak altının; b) üstündeki suların araştırılmasına izin verdiği yere kadar kıt'a sahanlıklarının; c) denizin üzerinde yetki iddiasında bulunduğu yere kadar okyanus tabanının ve toprak altının doğal kaynaklarını araştırma, koruma ve işletme hakkını ilân etmektedir (26).

"Bu bildiri de kıt'a sahanlığı yetkisi, 1958 Sözleşmesi md. 1'in ilk kısmına uygun olarak, işletilebilirlik esasında tanımlanmıştır. Sözleşmenin 200 m. derinlik hükmü, ortadan kaldırılmıştır. Bununla beraber, kıt'a sahanlığı hukuki bir fiksiyon değil aksine jeolojik bir kimlik olarak görülmektedir. Bu, gerçekte kıt'a sahanlığının olmadığı yerlerde deniz yatağı ve toprak altına ilişkin yetkiyi

(21) Arjantin 29 Aralık 1966 tarih ve 17, 094-M 24 sayılı Kanun metni için bkz. UN Doc. ST/LEG/SER/B.15, s. 45; Brezilya 8 Kasım 1950 tarih ve 28840 sayılı Kanun metni için bkz. UN Doc. ST/LEG/SER/B.15 s. 33 bu kanun kıt'a sahanlığını sayısal esasta tanımlamamakla beraber sonradan Brezilya Dışişleri Bakanlığı kıt'a sahanlığının sınırının 180-200 m. derinlik arasında olduğunu ilân etmiştir, Austin, B. L., *The Continental Shelf, The Practice and Policy of the Latin American States, With Special Reference to Chile, Ecuador and Peru*, 1961, s. 111 (Gündüz, a., (op. cit.) s. 37'den naklen). Uruguay 21 Şubat 1963 tarihli Kanun.

(22) Santiago Bildirisinin metni için bkz. yukarıda dipnot 17.

(23) Panama 2 Şubat 1967 tarih ve 31 sayılı Kanununun metni için bkz. UN Doc. ST/LEG/SER/B.15, s. 105.

(24) El Salvador 1962 tarihli Anayasa md. 8; metin için bkz. Blaustein, A. and Flanz, G. H., (ed. by) *Constitution of the Countries of the World*, Vol. 5, New York 1973.

(25) 5 Nisan 1965 tarihli Kanun metni için bkz. UN Doc. ST/LEG/SER/B.15, s. 656.

(26) Bildirinin 1, 4 ve 5 numaralı paragrafları.

su kütlesi üzerindeki sınıra kadar götüren olağanüstü hükümle ortaya konmuştur" (27). Su kütlesi üzerindeki yetkinin, genişliği için verilmiş bir mesafe yoktur, fakat Bildirinin girişinde imzacı devletlerin 200 millik deniz sahası ilân ettikleri belirtilmiştir.

"Bildiri, çatışan menfaatlerin kaynak sahası kavramında birleştirilmesine doğru bir eğilimi ortaya koymaktadır" (28).

b. 1972 Santo Domingo Bildirisi

Bu bildiride, (29) miras denizi ve kıt'a sahanlığı iki ayrı bölümde ele alınmıştır. "Sahildar devletin, miras denizi denilen, karasularına bitişik sularda deniz yatağında ve toprak altında bulunan yenilenebilir ve yenilenemez doğal kaynaklar üzerinde egemenlik hakları olduğu" (30) ve bu bölgenin "200 milin" (31) ötesine geçmeyeceği hükme bağlanmıştır. Aynı bir bölümde ele alınan kıt'a sahanlığının, "1958 tanımını izleyerek" (32) "...200 metre derinliğe ya da üzerindeki suların doğal kaynakların işletilmesine izin verdiği yere kadar olan alanları kapsayacağı" (33) belirtilmiştir. Bölgeler arasındaki potansiyel ihtilaf öngörülüş ve miras denizine kıt'a sahanlığı üzerinde öncelik tanınarak (34) "kıt'a sahanlığının miras denizi içinde kalan kısımlarında bu alanlar için öngörülen rejimin, miras denizi ötesinde kalan kısımlarında ise uluslararası hukukun kıt'a sahanlığı için öngördüğü rejimin uygulanacağına" (35) işaret edilmiştir.

(27) Evans, M. D., *Relevant Circumstances and Maritime Delimitation*, Oxford 1989, s. 34.

(28) Evans, M. D., (op. cit.) s. 35.

(29) Karaip Devletleri 31 Mayıs - 9 Haziran 1972'de Santo Domingo'da Deniz Problemleri Özel Konferansını toplamışlar ve sonucunda da Santo Domingo Bildirisini kabul etmişlerdir. Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Haiti, Honduras, Kolombiya, Kosta Rika, Meksika, Nikaragua, Trinidad, Tobago ve Venezüella olumlu oy vermişlerdir. Barbados, El Salvador, Guyana, Jamaika ve Panama çekimser kalmışlardır; metin için bkz. UN Doc. A/AC.138/80 (A/8721 s. 70); UN Doc. ST/LEG/SER/B.16 s. 599.

(30) Bildiri, miras denizi böl. par. 1.

(31) Ibid., par. 2.

(32) Evans, M. D., (op. cit.) s. 35; Gündüz, A., (op. cit.) s. 179.

(33) Bildiri kıt'a sahanlığı böl. par. 2.

(34) Evans, M. D., (op. cit.) s. 35.

(35) Bildiri kıt'a sahanlığı böl. par. 4.

Bu bildiriyle, miras denizi içinde ayrı kimliklerini koruyamamasına rağmen, bir kez daha, miras denizinin ötesine uzanabilen jeolojik bir kıt'a sahanlığı kavramına yer verilmiştir (36).

c. Yaunde Semineri

Yaunde Seminerine katılan ve metni imzalayan devletlerin (37) hepsinin kıt'a sahanlığı dardır. Bu devletlerin çoğu, ya Batı Afrikadaki Gine Körfezi'nin konkav sahiline bakan ya da son derece kısa sahili olan coğrafi açıdan dezavantajlı ülkelerdir. Semine-re katılan devletler, bütün ekonomik kaynakları kapsayan tek bir ekonomik bölgeyi tasvip etmektedirler (38).

2. III. Deniz Hukuku Konferansındaki Gelişmeler

III. Deniz Hukuk Konferansında bazı devletler, kıt'a sahanlığının sahildevlete tanıdığı yetkilerin MEB içine alınmasını ve kıt'a sahanlığı kavramının da ortadan kaldırılmasını teklif ederken (39), çoğunluk MEB'den ayrı olarak ve ona ilaveten kıt'a sahanlığı kavramının da muhafaza edilmesini savunmuşlardır (40). Örneğin Santo Domingo Deklarasyonunu imzalayan

(36) Evans, M. D., (op. cit.) s. 35.

(37) Carnegie Endowment for International Peace, Cezayirli bir profesörle birlikte, Kamerun Uluslararası İlişkiler Enstitüsünün himayesinde, 20-30 Haziran 1972'de Yaunde'de, Afrika Devletleri Bölgesel Deniz Hukuku Seminerini düzenlemiş, Dahomey, Ekvator Ginesi, Etopya, Fildişi Sahili, Kamerun, Kenya, Mauritis, Nijerja, Orta Afrika Cumhuriyeti, Senegal, Sierra Leone, Tanzania, Togo, Tunus ve Zaire katılmıştır. Metin için bkz. UN Doc. A/AC. 138/79 (A/8721 s. 73); UN Doc. ST/LEG/SER/B.16 s. 601.

(38) Evans, M. D., (op. cit.) s. 35.

(39) İsviçre (Second Session, 35th Plenary, para. 21); Congo (8 th Plenary, para. 49); Malta (37th Plenary, para. 56); Mısır (23rd Plenary, para. 67). Sahili olmayan ve Coğrafi Açık Dezavantajlı Devletler Grubu önce bu tutumu benimsemişlerdir. Bkz. Grubun 1975 Konferansının 3. Oturumuna sunulan İlkeler Tasarısı (Böl. IV), Platzöder, R., (ed. by) *United Nations Conference on the Law of the Sea (3rd; 1973&1982: New York, etc.)*, Documents, London 1982, Vol. 4, s. 238. Bu Grup daha sonra kıt'a sahanlığının muhafaza etme zorunluluğunu kabul etmiştir. 8 Mayıs 1978 tarihli Kıt'a Sahanlığı Karar Tasarısı, Platzöder, R., Vol. 4, s. 512. Bkz. Wan, I. J., "An Evaluation of the Convention on the Law of the Sea from the Perspective of the Land Locked States", 22 *Va. Int'l L.* (1982) s. 627-653.

(40) Trinidad ve Tobago (23 rd Plenary, para. 1); Arjantin (23 rd Plenary, para. 52); Kenya (25th Plenary, para. 39); Hindistan (27th Plenary, para. 2); Hon-

Kosta Rika 200 millik bir miras denizi (veya ekonomik bölge) ve sahildevletinin yetki sahası dışında uluslararası toplumun otoritesine tabi olan, iki ayrı bölge önermekte, kıt'a sahanlığının ise jeolojik ölçüsünün dışına taşmamasını istemektedir. Kanada önerisinde ise, sahildevletinin, MEB olarak bilinen alanda, deniz yatağının, toprak altının ve üstündeki su sütununun yenilenebilir ya da yenilenemez doğal kaynaklarını araştırmak ve işletmek üzere egemen haklar kullanacağı ... sahildevletinin kıt'a sahanlığının esas hatlardan itibaren kara sularının ötesinde 200 mil mesafeye, 200 milin ötesinde doğal uzantının gittiği yere kadar uzanacağı (41) söylenmiştir.

Bu hükümle ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığı arasındaki ilişki önemli bir değişiklik geçirmektedir. Bundan böyle eğer fiziki sahanlık 200 mile uzanmıyorsa, bu mesafeye kadar MEB'in deniz tabanı ve toprak altı yetkisiyle tamamlanmaktadır. Kanada önerisi, fiziki coğrafyayı ve jeolojiyi aşan ve doğal uzantı daha az olsa bile sahanlığı 200 mile kadar uzatan, hukukî bir kıt'a sahanlığı tanımını getirmektedir. Kıt'a sahanlığı, fiziki bir kavram olarak kalmasına rağmen, genişliği, bu ölçüsünden bağımsız olarak ilgili devlet tarafından sonradan ilân edilebilecek MEB'in maksimum ölçüsüne uydurulmuştur (42).

Kıt'a sahanlığı ve MEB ayrı rejimler olarak muhafaza edilmiştir. Konferans, ikisi arasındaki ilişkilerin sorun doğurmaması için deniz yatağına ilişkin MEB yetkilerini kıt'a sahanlığı yetkileriyle birleştirmiş, kıt'a sahanlığının tanımını da, sahanlığın jeolojik olarak 200 mile uzanmadığı yerlerde, genişliğini MEB'in-kine uyduracak şekilde yapmıştır. Bu durum, deniz yatağı ulusal yetki alanında uygulanacak rejimin tekliğini sağlamaktadır. 200 milin ötesinde MEB'den kıt'a sahanlığına geçilmesi nedeniyle, deniz yatağında izin verilen faaliyetlerin kapsamında bir değişiklik olmamaktadır. Fiziki kıt'a sahanlığının varlığı halinde, 200 milin içinde ve ötesinde rejim kıt'a sahanlığı rejimidir (43). Bu sınırlandırma açısından göz önünde tutulması gereken önemli bir gerçektir.

duras (25th Plenary, para. 23); Bangladesh (27th Plenary, para. 47); ABD (38th Plenary, para. 25).

(41) UN Doc. A/CONF. 62/L. 4 ve bkz. İkinci Oturum 46th Plenary para. 63.

(42) Evans, M. D., (op. cit.) s. 36.

(43) O'Connell, D. P., (ed. by Shearer, I. A.), *The International Law of the Sea*, Vol. 1, Oxford 1984, s. 580; Evans, M. D., (op. cit.) s. 37.

3. Montego Bay Sözleşmesi

Sözleşmenin (44) 76. maddesi:

"1) Sahildar devletin kıt'a sahanlığının, karasularının ötesinde kıt'a kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise karasuların ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki deniz altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını içerdiğini.

5) Deniz yatağında kıt'a sahanlığının dış sınırını belirleyen ... çizgiyi oluşturan sabit noktaların, ya karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 350 deniz milini veya 2500 m. isobath çizgisinden itibaren 100 deniz milini aşmayacağı" öngörmektedir.

Bu hüküm, bütün devletlere 200 millik bir sahanlık sağlamakta ve 200 milin ötesinde, jeolojik faktörler nedeniyle bir devlete ait olan sahanlığın maksimum genişliğine, mesafeye dayalı bir sınır getirmektedir.

Sözleşmenin 56. maddesi ise,

"1) Sahildar Devletin:

a) Deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, çıkarılması, korunması ve işletilmesi için egemen hakları olduğunu

3) Bu maddede deniz yatağına ve bunların toprak altına ilişkin olarak belirtilen hakların VI. kısma (kıt'a sahanlığı rejimini düzenleyen kısma) uygun olarak kullanılacağını" öngörmektedir.

Bu hükümlere bakarak, cevabı, kıt'a sahanlığı MEB ilişkilere

(44) 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesinin (Montego Bay Sözleşmesinin) metni için bkz. United Nations Convention on the Law of the Sea, A/CONF. 62/122 of 7 October 1982, in Third UNCLoS, Vol. XVII, s. 151; 21 *ILM* (1982) s. 1261.

rinde önem taşıyan bir soruyu, iki ayrı nedenle, iki kez sormak gerekiyor (45).

a. Md. 56 Rejimler Arasında Kıt'a Sahanlığına Üstünlük Tanıyan Hiyerarşik Bir İlişki Kurduğuna Göre MEB İçinde Kıt'a Sahanlığı Yetkilerine Niçin Yer Verilmiştir?

Md. 76, MEB'in genişliğinin, Sözleşmenin kıt'a sahanlığına tanıdığı genişliğin ötesine geçmesine, hiç bir şekilde, imkân vermediğine göre, bu bölge içinde kıt'a sahanlığı yetkilerinin yer alması gereksizdi. Çünkü fiziki sahanlıktan bağımsız olarak, 200 mile kadar taşınan kıt'a sahanlığı rejimi içinde, MEB'in getirdiği deniz yatağı ve toprak altı yetkileri zaten vardı. MEB'in 200 milin ötesine uzanması ise hiç bir şekilde söz konusu değildi. Bu durum, MEB içindeki kıt'a sahanlığı yetkilerinin varlık nedenini ortadan kaldırmaya yeterliydi. Sonuç olarak, siyasal bir tercihi ortaya koyan cevap, yukarıda incelenen gelişmelerin de gösterdiği gibi, MEB'in geleneksel deniz bölgeleri kavramlarının tamamlanması çabalarından ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Bilindiği gibi, Konferansta farklı menfaat grupları vardı. Hatta bu grupların içinde bile farklı fikirler doğmuştu. İster istemez uzlaşma nihai çözümün kaçınılmaz bir parçası haline gelmişti. İkinci komitenin başkanı, Evans'ın da işaret ettiği gibi (46), temel eğilimleri açıklarken "12 mil karasuları ve karasularının ötesinde maksimum 200 mile kadar bir ekonomik bölge, hiç değilse şu anda devletlerin çoğunluğu tarafından desteklenen uzlaşmacı çözümün kilit taşıdır. Bu fikrin kabulü elbette özellikle kıt'a sahanlığının dış sınırı ve bu kavramın fiilen muhafaza edilmesi gibi diğer problemlerin tatminkâr çözümüne bağlıdır" (47) diyordu. Bu sırada kıt'a sahanlığının tanımı halledilememişti. Kıt'a sahanlığını destekleyenlerle, bunun deniz yatağı ve toprak altı yetkilerinin MEB'in içine alınıp birleştirilmesini isteyenler arasındaki çıkar çatışmasına bakarak, uzlaşmacı çözüm, açıkça

(45) Problemin bu şekilde ortaya konulması orjinal olarak Evans'a aittir. Bkz. Evans, M. D., (op. cit.) s. 38.

(46) Ibid. idem.

(47) UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.86.

her ikisinin de varlığının sürdürülmesini gerektiriyordu. Geniş sahanlıklı devletlerin, 200 milin ötesinde fiziki kıt'a sahanlıklarını korumak için, kıt'a sahanlığı kavramını olduğu gibi muhafaza etmekten başka bir çareleri yoktu (48).

**b. Sözleşmeye Göre Kıt'a Sahanlığının Tanımı
Fiziksel Faktörlerden Bağımsız Olarak Bütün
Devletlere 200 Mil Mesafeye Kadar Böyle Bir Yetki
Tanıdığına Göre, MEB İçinde Kıt'a Sahanlığı
Yetkilerine Niçin Yer Verilmiştir?**

Cevap, tarafların görüşmelerdeki pozisyonlarına ilişkin politik tutumları dışında, kazanılan hak ve üstlenilen yükümlülüklerin kaynaklarının niteliğinde yatmaktadır. MEB, III. Deniz Hukuku Konferansındaki tartışmalar ve bunların devletlerin uygulamalarında yer almasıyla, genel uluslararası hukukun bir parçası haline gelmiştir. Md. 76'nın uluslararası örf ve adet hukukunda da, kıt'a sahanlığı yetkilerinin esasını belirlemede, Sözleşmedeki gibi, mesafe ilkesine doğru bir eğilime delalet ettiği kabul edilmiştir. Malta-Libya Davasına kadar mahkemeler, bu iddiayı soğuk karşılamışlardır (49). Bu kabul edilene kadar fiziki platformun 200 mile erişmediği hallerde, Sözleşme dışında bu uzaklığa kadar deniz yatağında ve toprak altında hak kazanmanın tek yolu MEB'den geçiyordu (50). III. Deniz Hukuku Konferansı için, devletlerin, hem Konferans çalışmalarını yansıtan hem de etkileyen uygulamalarıyla MEB kavramına girmiş hayati bir unsuru dışlayarak bir tanım kabul etmeleri arzu edilir bir şey değildi (51).

**4. III. Deniz Hukuku Konferansında MEB
Sınırlandırılmasına İlişkin Hükmün Ortaya Çıkışı
Sırasında Kıt'a Sahanlığı Sınırlandırmasını
Etkileyecek Bir Gelişme Olmamıştır.**

(48) Evans, M. D., (op. cit.) s. 38. Aksi görüş için bkz. Legault, L. H., and Hankey, B., "From Sea to Seabed: The SMB in the Gulf of Maine Case", 79 *AJIL* (1985) s. 981-982.

(49) *Tunisia-Libya Case. Continental Shelf (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya) Judgement*, ICJ Reports, 1982, par. 48.

(50) Evans, M.D., (op. cit.) s. 39.

(51) *Ibid.* idem.

III. Deniz Hukuku Konferansı, MEB kavramına çok önem vermiştir. Nitekim Konferansın, 2. Oturumunda bu kavramla ilgili altı tasarı sunulmuştur (52). Ancak bu tasarılarından yalnızca iki tanesi doğrudan MEB sınırlandırmasına yer vermektedir. Bunlardan biri sınırlandırmanın andlaşmayla gerçekleşmesini, andlaşma yoksa ortay hattın sınır olmasını öngörmektedir (53). Diğerleri ise, ortay hattın tek sınırlandırma metodu olmasını kabul etmeyerek, jeolojik, jeomorfolojik ve diğer hâkim özel koşullara önem verip hakkaniyet ilkelerine dayanarak andlaşmayla sınırlandırmayı önermiştir (54).

Kıt'a sahanlığı ve MEB kavramlarını, sınırlandırma amacıyla birlikte ele alan önerilerin sayısı ise daha fazladır. Hollanda, bütün ilgili koşulları dikkate alarak sınırın hakkaniyete uygun andlaşmayla çizilmesini, gene andlaşmaya bağlı olarak ortay hattın kullanılmasını da öngören bir teklifte bulunmuştur (55). Romanya, coğrafi ve jeolojik faktörlerden bahseden benzer bir kriter önermiştir (56). Kenya ve Tunus, ortay hattın tek metod olmasını gerektirmeyen ve sınırın hakkaniyete uygun andlaşmayla çizilmesini kabul eden bir öneri getirmişlerdir (57). Bu Fransız önerisinin aynısıdır (58). Ancak, Kenya-Tunus önerisi adaların, jeolojinin ve jeomorfolojinin ilgisinden özellikle söz ederken, Fransız önerisi yalnızca adalara işaret etmiştir.

Türkiye, MEB ve kıt'a sahanlığının sınırlandırılması için iki ayrı öneride bulunmuştur. Çok az farklı terminolojilerinin de gösterdiği gibi, jeomorfolojik, jeolojik değerlendirmeleri ve sahilin genel durumu, ada, adacık ve kayalıkların varlığı gibi özel koşulları dikkate alarak hakkaniyete dayalı andlaşmayı öngören bu iki metnin esasda aynıdır (59). Yunanistan da kıt'a sahanlığı-

(52) UN Doc. A/CONF. 62/L.4; UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.21/Rev.1; L.32; L.38; L.47; L.82.

(53) UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.32.

(54) UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.82.

(55) UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.14.

(56) UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.18.

(57) UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.28.

(58) UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.74.

(59) UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.23 (kıt'a sahanlığına ilişkin olan); UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.34 (MEB'e ilişkin olan).

nın sınırlandırılması için MEB'le ilgili olarak hazırladığı tasarıdaki hükmün aynısını içeren bir öneride bulunmuştur (60).

Bu önerilerin topluca ortaya koyduğu kompozisyona bakarak, kıt'a sahanlığı ve MEB'in sınırlandırılmasına ilişkin hükümler arasında, en baştan beri önemli bir uyum olduğu görülmektedir (61). Bazı önerilerde bu, karasularının sınırlandırılmasına kadar götürülmüştür (62). Diğer bazı devletler ise, yalnızca MEB ve kıt'a sahanlığının sınırlandırılmasında bir bağlantı kurmuşlardır. Örneğin Türkiye, karasularının sınırlandırılması için ayrı bir metin teklif etmiştir (63).

Her iki kavrama da uygulanması düşünülen ortak sınırlandırma önerilerinde, bu işlemi etkileyen özellikler olarak sıralananlar jeomorfoloji, jeoloji ve coğrafya gibi, genellikle kıt'a sahanlığının sınırlandırılmasıyla ilgili unsurlardır. Bazı devletler, deniz yatağı özelliklerini, MEB sınırlandırmasından olduğu kadar, kıt'a sahanlığı sınırlandırmasından da uzaklaştırmak istemişlerdir. Fakat bu özelliklerin MEB ile kıt'a sahanlığı sınırlandırmasından daha az ilgili olduğunu söyleyen çıkmamıştır (64). Bu aşamada, Konferansa sunulan metinlerde, doğrudan doğruya su kütesinde hakkaniyete işaret eden bir şeyin bulunmadığını söylemekte yarar vardır. Hakkaniyetin unsurları bakımından iki bölge arasında bir fark gözetilmediğinden, bir bölge için hakkaniyete uygun olanın diğer bölge için hakkaniyete uygun olmayacağı düşünülemez (65). Bu da MEB'in sınırının kıt'a sahanlığı sınırıyla birleşmesine yol açar. Kolaylıkla anlaşılacağı gibi, MEB'in sınırlandırılmasına ilişkin hükmün ortaya çıkışı sırasın-

(60) Kıt'a sahanlığına ilişkin olan UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.25; MEB'e ilişkin olan UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.32.

(61) Evans, M.D., (op. cit.) s. 40.

(62) Ibid. idem.

(63) UN Doc. A/CONF. 62/c.2/L.9.

(64) Evans, M.D., (op. cit.) s. 41.

(65) Aksi görüş için bkz. Ahnish, F. A., *International Law of Maritime Boundaries and the Practice of States in the Mediterranean Sea*, Oxford 1993, s. 125; Caflish, L., "The Delimitation of Marine Space Between States with Opposite or Adjacent Coasts" in *A Handbook on the New Law of the Sea* (ed. by) Dupuy, R. J. and Vignes, D., Lancaster 1991, s. 481-482.

da kıt'a sahanlığının kavramsal esaslarını ya da sınırlandırılmasına ilişkin kuralları etkileyecek bir gelişme olmamıştır.

1982 Sözleşmesi, MEB ve kıt'a sahanlığının sınırlandırılmasını sırasıyla 74 ve 83. maddelerde düzenlemiştir. Aynı hükmü içeren bu maddeler "Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında MEB ya da kıt'a sahanlığının sınırlandırılmasının hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, UAD Statüsününün 38. maddesinde belirtildiği şekilde uluslararası hukuka dayalı andlaşmayla" gerçekleştirileceğini öngörmektedir.

Sonuç

Buraya kadar söylenenlerin bir değerlendirmesi yapılacak olursa, MEB'in tedricen ortaya çıkması sırasında kıt'a sahanlığının kavramsal esasını değiştiren bir gelişme olmadığı görülür. 1982 Sözleşmesinin kıt'a sahanlığı tanımı, jeolojik tanımı, mesafe ölçütü ile tamamlamaktadır. Bu, kıt'a sahanlığının kavramsal esasını yeniden belirlemek için değil, iki rejimin birlikte varlığı halinde aralarındaki ilişkiden doğabilecek problemleri gidererek, MEB rejiminin ortaya çıkışını kolaylaştırmak için yapılmıştır.

Kıt'a sahanlığının hakkaniyete dayalı sınırlandırılmasında doğal uzantı önemini korumaktadır.

Bu iki bölgenin (MEB ve kıt'a sahanlığının) sınırlandırılmasında, hakkaniyet prosedürünün uygulanmasında ya da hakkaniyetin unsurlarında bir farklılık da yoktur.